

ULOGA DJEČJE PERCEPCIJE RODITELJSKOGA PONAŠANJA U OBJAŠNENJU INTERNALIZIRANIH I EKSTERNALIZIRANIH PROBLEMA

Ivana MACUKA
Sveučilište u Zadru, Zadar

UDK: 159.922.7:159.97

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. 10. 2007.

Glavni cilj ovog istraživanja bio je provjeriti ulogu dječje percepcije roditeljskoga ponašanja majki i očeva u objašnjenju specifičnih psihopatoloških problema kod djece u ranoj adolescenciji. Djeca su procjenjivala roditeljsko ponašanje majki i očeva na Upitniku za mjerenje roditeljskog ponašanja (CRPBI-57; Keresteš, 1999.) te svoje probleme na Skali samoprocjene ponašanja mladih (YSR; Achenbach i Rescorla, 2001.). Ovo istraživanje pokazuje kako roditeljsko ponašanje, percipirano očima djece, u većoj mjeri objašnjava dječje eksternalizirane nego internalizirane probleme. Također treba istaknuti kako je utvrđena veća važnost roditeljskih postupaka majki nego roditeljskih postupaka očeva u predikciji psihopatoloških problema kod djece. Na djetetov razvoj nepovoljno će se odraziti subjektivan doživljaj nadzora, tj. psihološka kontrola majke, koja je povezana s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u djece. Također, percepcija majčina odbacivanja i neprihvatanja pokazala se prediktivnom u objašnjenju dječjih eksternaliziranih problema. Ovi rezultati govore kako je dječja percepcija psihološke kontrole majke najznačajnija dimenzija roditeljskoga ponašanja u predikciji obiju vrsta problema te nam pokazuju kako je djeci u periodu rane adolescencije percepcija vlastite autonomije, pogotovo od strane majke, izrazito važna u regulaciji emocija i ponašanja.

Ključne riječi: internalizirani i eksternalizirani problemi, roditeljsko ponašanje majki i očeva, rana adolescencija

Ivana Macuka, Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru,
Obala kralja Petra Krešimira IV. br. 2, 23 000 Zadar.
E-mail: ivana.moranduzzo@unizd.hr

UVOD

Socijalno-emocionalni razvoj djeteta odvija se dobrim dijelom pod utjecajem djetetove uže okoline, osobito roditelja. Važno je razmotriti kako je ponašanje roditelja prema djetetu povezano s dječjom prilagodbom, odnosno preispitati kakva je uloga obitelji u razvoju specifičnih dječjih problema. Belsky (1984.) prvi je istaknuo kako je utjecaj roditeljskoga ponašanja na razvoj djeteta rezultat procesa u kojem sudjeluju višestruke unutarobiteljske i izvanobiteljske determinante, uključujući i nezanemariv utjecaj djeteta na roditelje. Samo roditeljsko ponašanje je kompleksno i nema jednostavnih odgovora na pitanja kako se pravilno ponašati prema djeci različite dobi i u različitim situacijama. Odnos djeteta i roditelja dinamičan je i u interakciji s različitim faktorima (genetskim faktorima, dječjim i roditeljskim karakteristikama, bračnim odnosom roditelja, socioekonomskim statusom obitelji itd.). Ali ono što je vrijedno naglasiti jest da se u velikom broju istraživanja stalno ističe važnost roditeljskoga pozitivnog odnosa prema djeci, koji uključuje brigu, toplinu, podršku i umjereni nadzor u prevenciji dječjih problema.

Kada se razmatraju dječji problemi, često se navodi podjela na internalizirane i eksternalizirane probleme u području dječje psihopatologije. Internalizirani se problemi odnose na pretjerano kontrolirajuća ponašanja, koja uključuju somatske pritužbe, depresivna raspoloženja i povlačenje u sebe, a eksternalizirani problemi na nedovoljno kontrolirana ponašanja, koja uključuju agresivna i delinkventna ponašanja. U istraživanju dječjih problema javljaju se i određene poteškoće u klasifikaciji simptoma, jer su dječji emocionalni problemi i poremećaji ponašanja često prikriveni razvojnim promjenama. Odnosno, procesi sazrijevanja utječu i na izražavanje simptoma, pa je tako otežano prepoznavanje i pravodobna intervencija. Autori Mash i Barkley (2003.) ističu da postoje četiri pristupa u klasifikaciji dječjih problema. Prvi pristup odnosi se na "check liste" (kao što je Achenbachova skala za procjenu ponašanja djece). Drugi je pristup *dimenzionalni pristup*, koji se usredotočuje na grozdove simptoma ili sindrome koji proizlaze iz "check lista". Treći pristup u klasifikaciji dječjih problema jest *kategorijalni pristup*, u kojem se rabe unaprijed određeni dijagnostički kriteriji za definiranje prisutnosti ili odsutnosti pojedinih poremećaja (na primjer, uz pomoć DSM-IV ili MKB-10 priručnika). Posljednji, četvrti, pristup jest *višestruki ili razvojni pristup*, koji stavlja naglasak na razvojne antecedente i kompetencije unutar djeteta i okoline koje pridonose djetetovoj prilagodbi. Međutim uz određene klasifikacije problema vežu se i određene poteškoće. Na primjer, psihopatologija dječje dobi (koja se odnosi na ponašanja, afekte

i kognicije) konceptualizirana je na kvantitativnim dimenzijama u psihologijskim istraživanjima, dok se u dječjoj psihijatriji dječja psihopatologija konceptualizira najčešće u kategorije. Oba su pristupa važna za klasifikaciju dječjih poremećaja, jer je neke poremećaje bolje definirati kategorijalno, a neke kao ekstremne točke na jednoj kontinuiranoj dimenziji ili na više njih. Trenutačno ima malo slaganja oko toga koje dječje poremećaje definirati kategorijama, a koje dimenzijama. U dijagnostičko-statističkom priručniku DSM-IV kod klasifikacije mentalnih poremećaja za školsku djecu postoji podjela na *poremećaje u ponašanju* (vanjske ili eksternalizirane) i *emocionalne poremećaje* (unutarnje ili internalizirane). Eksternalizirani poremećaji manifestiraju se kao nedovoljno kontrolirana ponašanja na van te uključuju bježanje od kuće, iz škole, uništavanje imovine, ranu seksualnu aktivnost, agresivno ponašanje te antisocijalno ponašanje. U internalizirane poremećaje ubrajaju se anksioznost, zabrinutost, reakcije panike te reakcije na stresne događaje (APU, 1996.). O internaliziranim problemima govori se u slučajevima kada pate sama djeca, npr. anksiozno dijete koje muče strahovi ili krivnja, a općenito se dobro ponaša. Za eksternalizirane probleme karakteristično je da dijete iznosi svoj problem kroz odnos s društvom te pokazuje npr. agresivno i delinkventno ponašanje. Internalizacija – eksternalizacija jest dimenzija ponašanja, a ne tipologija. Neka djeca nalaze se na svakom od ovih krajeva, a neka imaju miješane probleme, na primjer i depresiju i agresivnost (prema Wenar, 2003.). Ono što se smatra nedostatkom DSM-IV klasifikacije jest nemogućnost da se obuhvati razvojna dimenzija pojedinoga poremećaja. Simptomatska slika poremećaja mijenja se s dobi te npr. kod anksioznoga poremećaja zbog separacije mlađa su djeca vrlo zabrinuta, dok se starija djeca žale na tjelesne poteškoće tijekom vremena provedenog u školi i nesklona su odlasku u školu (prema Wenar, 2003.).

Danas se kod istraživanja djece i adolescenata uglavnom naglašava dimenzionalno razmatranje unutar ovih kategorija. Odnosno u većini slučajeva riječ je o fenomenima koji imaju neke zajedničke karakteristike i neke specifične karakteristike te na njihovo javljanje djeluju brojni faktori (prema Vulić-Prtorić, 2004.). Tako se dimenzionalna klasifikacija obično rabi za opisivanje internaliziranih i eksternaliziranih problema kod djece, jer se djeca rijetko uklapaju u jednu dijagnostičku kategoriju. Veći broj pojedinih psihopatoloških fenomena može se poredati na dimenziji internalizacije – eksternalizacije. Ovaj pristup ne daje psihijatrijsku dijagnozu, iako su rezultati normirani, kako bi se razlikovali normalni, supklinički i klinički problemi kod djece. Postoji i tendencija k smanjenom razlikovanju suptipova internaliziranih problema u

dimenzionalnim sustavima u odnosu na kategorijalne sustave. Tako su, na primjer, faktorsko analitički postupci dali osnovu za kombiniranje simptoma anksioznosti i depresivnosti u jednoj skali (Achenbach i McConaughy, 1997.).

U dijagnostici dječjih problema često se primjenjuje multivarijantni statistički pristup, poput Achenbachovih skala procjena dječjega ponašanja (Achenbach i Rescorla, 2001.), od kojih je jedna upotrijebljena i u ovom istraživanju. Na osnovi multivarijantnoga pristupa dobiva se uvid u kontinuitet unutar poremećaja (dimenzijski pristup), a broj simptoma mjerilo je težine. Na primjer, može se reći je li neko dijete depresivnije od zdrave populacije, a može se dati i točna vrijednost stupnja smetnje.

Što se tiče razlika u zastupljenosti internaliziranih i eksternaliziranih problema kod djece različita spola, istraživanja pokazuju da tijekom djetinjstva djevojčice iskazuju znatno manje eksternaliziranih problema ili općenito psihopatologije u odnosu na dječake. Do adolescencije djevojčice, ali ne i dječaci, pokazuju značajno povećanje u zastupljenosti anksioznosti i depresivnih raspoloženja te ženski spol postaje najjači rizični faktor za internalizirane probleme (prema Zahn-Waxler i sur., 2000.). Istraživanja pokazuju uglavnom konzistentne spolne razlike u zastupljenosti internaliziranih i eksternaliziranih problema. Internalizirani problemi češći su kod djevojčica, a eksternalizirani kod dječaka (Brajša-Žganec, 2002.; Achenbach i Rescorla, 2001.). Dječaci u raznim kulturama iskazuju više impulzivnosti, borbenosti i drugih nekontroliranih ponašanja nego djevojčice (Olweus, 1979.; prema Mash i Barkley, 2003.). Spolne razlike u problemima u ponašanju male su kod mlađe djece, ali postaju konzistentnije u kasnijoj dobi. Utjecaj socijalizacije ima ulogu u razvoju specifičnih problema kod dječaka i djevojčica. Djevojčice se češće socijaliziraju na načine koji interferiraju s njihovom samoaktualizacijom (Hops, 1995.; prema Zahn-Waxler i sur., 2000.). Postupci odgoja, pogotovo oca, koji ohrabruju spolno stereotipne aktivnosti kod djevojčica mogu dovesti do veće submisivnosti i ovisnosti o mišljenju drugih. Roditelji češće obeshrabruju i istraživanje fizičke okoline djevojčicama nego dječacima i češće zahtijevaju od djevojčica da predviđaju posljedice svoga nepoželjnog ponašanja. Djevojčice će češće biti podržavane kad pokazuju ovisnost i sramežljivost, njihovi se uspjesi češće previde, a fizička agresija znatno je više osuđivana kod djevojčica nego kod dječaka. Autorica Zahn-Waxler i suradnici (2000.) smatraju da osobine koje djevojčice štite od antisocijalnoga ponašanja mogu istodobno povećati rizik za razvoj internaliziranih problema. Djevojčice su sklonije razvijanju pretjerane zabrinutosti i strahova nego dječaci (Silverman i sur., 1995.; prema Zahn-Waxler i sur., 2000.) i češće su

sramežljive i inhibirane. Roditelji često imaju visoka očekivanja zrelog interpersonalnog ponašanja kod djevojčica i manje su tolerantni prema njihovoj ljutnji i lošem ponašanju, pa često ne prihvaćaju njihovo asertivno ponašanje. Potiskivanje ljutnje, asertivnosti i drugih oblika samoizražavanja može povećati internalizirani distres te s vremenom rezultirati porastom samokritike, samookrivljavanja i niskoga samopoštovanja, što je dio fenomenologije depresivnih iskustava (prema Zahn-Waxler i sur., 2000.).

Rezultati istraživanja utjecaja dobi na zastupljenost dječjih problema uglavnom su nekonzistentni. Neke studije na nekliničkim uzorcima djece utvrdile su općenit pad ukupnih problema u funkciji dobi, dok druge studije pokazuju suprotan trend (prema Mash i Barkley, 2003.). Uzrok tih nekonzistentnosti može biti u izostajanju jedinstvenih mjera ponašanja koje se primjenjuju na djecu različite dobi, zatim zbog kvalitativnih promjena u izražavanju ponašanja kroz razvoj, u interakciji dobi i spola, upotrebi različitih izvora podataka, samoga specifičnog problema koji nas zanima, kliničkoga statusa i upotrebe različitih dijagnostičkih kriterija za djecu različite dobi.

U etiologiji dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema uzimaju se u obzir kombinacije različitih pristupa (biološki, medicinski, psihološki i sociološki pristupi). Često se rabe tzv. miniteorije kao modeli tumačenja problema ili integrativni pristupi. Na primjer, od miniteorija nezaobilazna je Pattersonova (1982.) Teorija obiteljske prisile za tumačenje etiologije eksternaliziranih problema. U toj teoriji naglašava se uloga slabo razvijenih roditeljskih vještina, na primjer kada majka na ispad djetetova bijesa reagira ispunjavanjem djetetova zahtjeva da bi nepodnošljivo ponašanje prestalo. Istraživanja pokazuju kako se eksternalizirani problemi povezuju s nesposobnošću izražavanja i reguliranja emocija, poremećajima ponašanja koja se mogu manifestirati kroz poremećaje pažnje, motivacije, komunikacijskih vještina i interakcije s drugima. Djeca koja imaju eksternalizirane probleme iskazuju agresivno ponašanje te često svojim ponašanjem stvaraju probleme drugima u okolini. Internalizirani problemi koji su orijentirani prema unutra češći su kod djece koja imaju problema u regulaciji emocija. Takva djeca često iskazuju depresivna raspoloženja, plaču i pokazuju neadekvatne odgovore na frustraciju, izrazito su anksiozna, osjetljiva i zabrinuta. Djeca s internaliziranim problemima manifestiraju više negativnih emocija tuđe, bijesa, srama, stidljivosti (negativnu afektivnost) i manjak adekvatnih načina reagiranja te visoku razinu inhibicije ponašanja (prema Brajša-Žganec, 2002.). Razvoj psihopatoloških simptoma poput internaliziranih i eksternaliziranih dječjih problema treba uvijek promatrati kroz vre-

menške i kontekstualne promjene, jer simptomi mogu poprimiti različita obilježja tijekom vremena. Do pojave nekih očekivanih simptoma i ne mora doći ako obitelj u tom trenutku djeluje kao zaštitni faktor.

Ovim istraživanjem pokušalo se odgovoriti na pitanje mogu li neki oblici odnosa između djeteta i roditelja biti važni zaštitni faktori ili, s druge strane, potencijalni rizični faktori za razvoj specifičnih dječjih problema. Pritom se zasebno razmatra uloga oca i uloga majke kako je vide djeca i njihova relativna važnost u razvoju internaliziranih i eksternaliziranih dječjih problema. Roditeljsko ponašanje pritom se definira i proučava kroz tri temeljne dimenzije: emocionalnost, psihološku kontrolu i bihevioralnu kontrolu dječjega ponašanja. Emocionalnost se odnosi na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u svom odnosu s djetetom. Ova dimenzija pokriva velik broj specifičnih konstrukata, kao što su privrženost, srdačnost ili toplina, njegovanje. Na jednom kraju ove dimenzije nalazi se emocionalna toplina i prihvaćanje djeteta, a na drugom hladnoća, odbacivanje, udaljenost, neprijateljstvo prema djetetu. Roditelji koji su emocionalno topli prihvaćaju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, brigu i pažnju. Često se pritom koriste objašnjenjem, pohvalom i ohrabivanjem kada žele disciplinirati dijete. Emocionalno hladni roditelji zanemaruju i odbacuju svoju djecu i pokazuju malo pozitivnih emocija u odnosu s djetetom. Pozitivan aspekt ove dimenzije povezan je s pozitivnim razvojnim ishodima kod djece, uključujući samoregulaciju, prosocijalno ponašanje i visoko samopoštovanje. S druge strane, manjak prihvaćanja i podrške povezan je s neadaptivnim razvojnim ishodima kod djece poput povlačenja, agresije i poremećaja pažnje (prema Cummings i sur., 2000.).

Kontrola djetetova ponašanja od strane roditelja očituje se u psihološkom i bihevioralnom kontroliranju. Psihološkom kontrolom roditelji nastoje pratiti djetetove unutarnje doživljaje, emocije i misli te primjenjuju niz odgojnih postupaka koji ne pogoduju razvoju djetetove psihološke nezavisnosti, samostalnosti i individuacije. Bihevioralna kontrola uključuje postavljanje pravila ponašanja i dopuštenih granica da bi se izbjeglo nepoželjno ponašanje djece.

Za svaku dimenziju roditeljskoga ponašanja u dosadašnjim mnogobrojnim istraživanjima potvrđena je povezanost zasebnih dimenzija s dječjim funkcioniranjem. Na primjer, autor Pettit i suradnici (2001.) u svojoj su longitudinalnoj studiji proučavali utjecaj bihevioralne i psihološke kontrole što ga imaju roditelji na pojavu problema u ponašanju. Ustanovili su kako psihološka kontrola koju provodi majka (koja se očituje u strogom i krutom načinu discipliniranja djeteta) utječe na razvoj eksternaliziranih problema (delinkventnoga

ponašanja) osobito kod djevojčica u ranoj adolescenciji te na razvoj anksioznosti, depresivnosti i delinkventnoga ponašanja u kasnoj adolescenciji. Dječji internalizirani simptomi najkonzistentniji su rezultat visoke razine roditeljske psihološke kontrole djeteta, dok je visoka razina biheviornalne kontrole u relaciji s niskom razinom eksternaliziranih simptoma (Barber i sur., 1994.; Barber, 1996.), a stroga i nekonzistentna kontrola povezana je s problemima u ponašanju (Patterson, 1982.). Ne-ka istraživanja navode kako djeca roditelja koji primjenjuju biheviornalnu kontrolu imaju manje rizika za razvoj internaliziranih problema, iako se ovi podaci ne dobivaju konzistentno u istraživanjima (Barber, 1996.). Općenito, negativni se učinci psihološke kontrole od strane roditelja na dječju prilagodbu potvrđuju u više istraživanja u različitim kulturama. Odnosno, psihološka je kontrola konzistentan prediktor internaliziranih simptoma (depresije, poremećaja hranjenja, usamljenosti), eksternaliziranih problema (delinkvencije), slabijega školskog dostignuća, uporabe droge i somatskih simptoma (Barber i sur., 1994.; Barber, 1996.; Herman i sur., 1997.; Stolz i Barber, 2005.; Macuka, 2007.). Premalo biheviornalne kontrole od strane roditelja povezano je s eksternaliziranim problemima, poput impulzivnosti, agresivnosti, delinkvencije i uporabe opojnih sredstava (Barber i sur., 1994.; Barber, 1996.; Carr, 1999.; Gray i Steinberg, 1999.). Što se tiče dimenzije emocionalnosti, u većem broju istraživanja dobivena je povezanost dječjih problema i percepcije odbacivanja od strane roditelja. Djeca općenito imaju potrebu da ih roditelji vole i prihvaćaju, pa je vrlo važno da im roditelji tu potrebu zadovolje. Djeca koju roditelji ne prihvaćaju često postaju agresivna, buntovnička, pretjerano ovisna ili emocionalno hladna, niskoga samopoštovanja, sklona problematičnom ponašanju, depresiji i delinkvenciji (Čudina-Obradović, Obradović, 2006.). Tako je u istraživanjima provedenim u nas utvrđeno kako je očevo neprihvatanje povezano s različitim oblicima agresivnog i ovisničkog ponašanja (Kuterovac-Jagodić, Keresteš, 1997.; Vulić-Prtorić, 2002.; Glavak i sur., 2003.) te depresivnosti i anksioznosti (Vulić-Prtorić, 2002.).

Prethodno spomenuta istraživanja pokazuju kako se različiti oblici roditeljskoga ponašanja mogu promatrati kao predisponirajući faktori ili izvori ranjivosti djeteta, ali i kao zaštitni faktori. Bolju prilagodbu imaju djeca koja su uspostavila sigurnu privrženost s roditeljima, koja imaju roditelje koji su emocionalno topli i umjereno kontrolirajući te potiču i prihvaćaju dijete. Zaključno se može reći kako je u većini istraživanja posljedica roditeljskoga ponašanja utvrđena značajna veza između roditeljskoga ponašanja i dječje prilagodbe, bez obzira na primijenjene mjere i dob ispitanika. Međutim, u no-

vijim istraživanjima naglašava se kako je važno promatrati zasebne utjecaje majki i očeva na dijete, dok su ranija istraživanja zanemarivala jedinstven i ponekad različit utjecaj majki i očeva na dječji razvoj (Bean i sur., 2003.). Odnosno, sve do početka 1990-ih godina istraživanja o utjecaju roditeljstva više su se usmjeravala na proučavanje utjecaja majke na dijete, dok je utjecaj očeva bio zanemaren. Danas je očinstvo zaseban predmet istraživanja, neovisan i različit oblik roditeljstva od majčinstva, a zanimanje za ulogu oca postalo je aktualno zbog povećanja broja obitelji samohranih majki, jer se u takvim obiteljima smatra da postoji mogući "odgojni deficit" zbog odsutnosti oca. Zatim, žene su sve više zaposlene, pa je otac više uključen u odgoj djeteta (prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Istraživanja pokazuju kako se majčino i očevo bavljenje djetetom razlikuje po količini uključenosti u odgoj djeteta, dominantnim aktivnostima, pa i specifičnim utjecajima koje imaju na dijete.

Cilj je ovog istraživanja provjeriti ulogu dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema kod djece u ranoj adolescenciji. Pritom se ispituje zaseban doprinos i relativna važnost majčinih i očevih specifičnih roditeljskih postupaka percipiranih od strane djece (emocionalnost, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola) u objašnjenju dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema. Prethodno će se ispitati u kakvu su odnosu dječji internalizirani i eksternalizirani problemi te ima li razlike u zastupljenosti tih problema kod djevojčica i dječaka. Također će se provjeriti da li djeca različita spola percipiraju razlike u ponašanju majki i očeva. Na temelju postojećih istraživanja može se očekivati kako će veće psihološko kontroliranje djeteta od strane roditelja pridonijeti pojavi internaliziranih problema u djece, a manja primjena bihevioralne kontrole eksternaliziranim problemima u djece. Što se tiče dimenzije emocionalnosti, očekuje se značajna povezanost roditeljskog odbacivanja i dječjih problema. Očekuje se i značajan utjecaj djetetova spola na roditeljsko ponašanje, ali nekonzistentni rezultati istraživanja o tome odnose li se majke i očevi različito prema djeci različita spola ne omogućuju postavljanje jednoznačnih hipoteza. Može se očekivati veća zastupljenost internaliziranih i manja zastupljenost eksternaliziranih problema kod djevojčica u odnosu na dječake.

METODA

Podaci za ovo istraživanje prikupljeni su od mlađih adolescenta koji su na Skali samoprocjene ponašanja mladih procjenjivali zastupljenost internaliziranih i eksternaliziranih problema. Procjenjivali su i roditeljsko ponašanje majki i oče-

va na Upitniku za mjerenje roditeljskoga ponašanja kojim se ispituju roditeljski postupci u okviru triju temeljnih dimenzija: emocionalnosti te psihološke kontrole i bihevioralne kontrole.

Sudionici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 267 učenika sedmih (N=116) i osmih (N=151) razreda osnovne škole iz Zadra. U ispitivanju je sudjelovalo 148 djevojčica i 119 dječaka, a prosječna dob ispitanika bila je 13 godina (M=13,5, sd=0,49).

Mjerni instrumenti

Skala samoprocjene ponašanja mladih– YSR

(Achenbach i Rescorla, 2001.)

Achenbachova Skala samoprocjene ponašanja mladih (YSR – Youth Self-Report) namijenjena je ispitivanju internaliziranih i eksternaliziranih problema u dobi od 11 do 18 godina. Ponašanje se procjenjuje na 112 čestica koje čine 8 sindromnih skala (povučenost, anksioznost/depresivnost, tjelesne poteškoće, socijalni problemi, problemi mišljenja, problemi pažnje, kršenje pravila (delinkventno ponašanje) i agresivno ponašanje). Među navedenim skalama, skale povučenosti, anksioznosti/depresivnosti i tjelesnih poteškoća čine dimenziju internaliziranih problema i odnose se na psihološke poteškoće pojedinca i pretjerano kontrolirajuća ponašanja. Dimenziju eksternaliziranih problema čine skala agresivnosti i skala kršenja pravila (delinkventnoga ponašanja).

Zadatak je ispitanika da na svaku od 112 čestica u upitniku odgovori na skali od tri stupnja (0 – nije točno, 1 – ponekad ili djelomično točno i 2 – potpuno točno).

U ovom istraživanju ispitana je prisutnost internaliziranih i eksternaliziranih skupina problema kod djece te su dobiveni zadovoljavajući koeficijenti pouzdanosti izraženi Cronbach-alphom za pojedine skale. Za skalu internaliziranih problema koeficijent pouzdanosti na cijelom uzorku ispitanika iznosi 0,89, a za skalu eksternaliziranih problema 0,90 (Tablica 1).

Upitnik za mjerenje roditeljskoga ponašanja

(CRPBI-57; Keresteš, 1999.)

Upitnik CRPBI-57 (Keresteš, 1999.) adaptirana je hrvatska verzija najčešće upotrebljavanog upitnika za mjerenje roditeljskoga ponašanja u svijetu Children's Report of Parental Behavior Inventory – CRPBI autora Schaefera (1965.; prema Keresteš, 1999.). Upitnikom CRPBI-57 autorice Keresteš (1999.) ispituje se roditeljsko ponašanje prema djeci na tri dimenzije: emocionalnosti (prihvatanje/odbacivanje), psihološke kontro-

le (psihološke kontrole/autonomije) i bihevioralne kontrole (čvrste/slabe kontrole).

Upitnik sadrži 57 čestica raspoređenih u 9 skala. Četiri skale čine faktor emocionalnosti (prihvatanje, usmjerenost na dijete, prihvatanje individuacije djeteta i neprijateljska udaljenost). Tri skale ovog upitnika čine faktor psihološke kontrole (intruzivnost, hostilnu kontrolu i usađivanje anksioznosti). Dvije skale čine faktor bihevioralne kontrole (slaba disciplina djetetova ponašanja i ekstremna autonomija).

Ispitanik na skali od 3 stupnja (1 - netočno, 2 - djelomično točno, 3 - potpuno točno) za svaku česticu treba označiti odgovor koji najbolje opisuje način na koji se njegova majka ili otac odnosi prema njemu. Ispunjavaju se dva identična oblika upitnika, od kojih je jedan za procjenu majčina, a jedan za procjenu očeva ponašanja.

U ovom su istraživanju za pojedine supskale dobiveni zadovoljavajući koeficijenti unutarnje pouzdanosti tipa Cronbach-alpha. Za supskalu emocionalnost, koja uključuje 29 čestica, pouzdanost za procjenu majčina roditeljskoga ponašanja iznosi 0,76, a očeva 0,77. Za supskalu psihološka kontrola, koja uključuje 18 čestica za procjenu majčina roditeljskoga ponašanja, utvrđena pouzdanost iznosi 0,87, a očeva 0,85. Za supskalu bihevioralne kontrole, koja uključuje najmanji broj čestica (10 čestica), utvrđene su nešto niže pouzdanosti: za procjenu majčina roditeljskoga ponašanja pouzdanost iznosi 0,67, a očeva 0,68.

Postupak

Ispitivanje je provedeno u više navrata grupno u vrijeme redovite nastave u školi pošto je ravnatelj škole odobrio istraživanje. Tražila se i pismena suglasnost roditelja za sudjelovanje djeteta u ispitivanju. Upitnike su primijenili školski psiholog i apsolvant psihologije. Djeci je u razredima na početku sata predviđenog za provedbu istraživanja objašnjen način popunjavanja upitnika. Cjelokupni upitnik za djecu obuhvaćao je dio o općim podacima, zatim Skalu samoprocjene ponašanja mladih i Upitnike za mjerenje roditeljskoga ponašanja – CRPBI-57 (verziju za procjenu majčina i verziju za procjenu očeva roditeljskoga ponašanja). Ispitivanje je bilo anonimno i trajalo je jedan školski sat.

REZULTATI

U Tablici 1 prikazani su osnovni psihometrijski pokazatelji upotrijebljenih mjernih instrumenata dobiveni na obuhvaćenom uzorku.

Najprije su provjereni efekti spola djeteta jednosmjernom ANOVA-om na ispitivane varijable: dječje internalizirane i eks-

☛ **TABLICA 1**
Deskriptivna statistika

ternalizirane probleme te dječju percepciju roditeljskoga ponašanja majki i očeva (Tablica 2).

Mjerni instrumenti	Broj tvrdnji	Raspon rezultata	M	sd	α
YSR (supskale) – Skala samoprocjene ponašanja mladih (N=267)					
Internalizirani problemi	31	0-41,19	10,34	8,04	0,89
Eksternalizirani problemi	32	0-52	12,35	8,41	0,90
CRPBI – 57 (supskale) – Upitnik za mjerenje roditeljskoga ponašanja					
Procjene majčina roditeljskoga ponašanja (N=263)					
Emocionalnost – majka	29	1,38-2,72	2,15	0,24	0,76
Psihološka kontrola – majka	18	1,11-3,00	1,81	0,39	0,87
Bihevioralna kontrola – majka	10	1,00-2,80	1,88	0,34	0,67
Procjene očeva roditeljskoga ponašanja (N=246)					
Emocionalnost – otac	29	1,14-2,55	2,08	0,26	0,77
Psihološka kontrola – otac	18	1,00-2,83	1,65	0,36	0,85
Bihevioralna kontrola – otac	10	1,00-2,80	1,94	0,35	0,68

☛ **TABLICA 2**
Rezultati jednosmjerne ANOVA-e s obzirom na spol djeteta na supskalama Skale samoprocjene ponašanja mladih – YSR i Upitnika roditeljskoga ponašanja – CRPBI-57

Skale	Dječaci (N=119)		Djevojčice (N=148)		F
	M		M		
YSR (supskale) – Skala samoprocjene ponašanja mladih					
Internalizirani problemi	9,42		11,07		2,79
Eksternalizirani problemi	13,49		11,43		4,03*
Supskale roditeljskoga ponašanja – CRPBI-57					
Emocionalnost – otac	2,08		2,08		0,00
Emocionalnost – majka	2,12		2,18		3,99*
Psihološka kontrola – otac	1,74		1,58		11,58**
Psihološka kontrola – majka	1,89		1,75		8,75**
Bihevioralna kontrola – otac	1,92		1,96		0,75
Bihevioralna kontrola – majka	1,89		1,88		0,04

* $p < 0,05$; ** $p < 0,00$

Iz rezultata prikazanih u Tablici 2 može se vidjeti kako nisu utvrđene statistički značajne razlike u zastupljenosti internaliziranih problema između dječaka i djevojčica. Utvrđene su statistički značajne razlike u zastupljenosti eksternaliziranih problema, ovi su problemi zastupljeniji kod dječaka nego kod djevojčica. Također, dobiveni rezultati primjenom jednosmjerne analize varijance pokazuju razlike u dječjim procjenama ponašanja očeva i majki na dimenzijama emocionalnosti od strane majke i psihološke kontrole od strane oca i majke. Odnosno, djevojčice doživljavaju više prihvaćanja od strane majke, a dječaci doživljavaju više psihološke kontrole od strane oca i majke u odnosu na djevojčice.

U Tablici 3 prikazane su korelacije između dječjih problema i varijabli roditeljskoga ponašanja utvrđene na cijelom uzorku ispitanika.

➔ **TABLICA 3**
Korelacije između dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema i varijabli roditeljskoga ponašanja na cijelom uzorku ispitanika (N=267)

Supskale Upitnika za mjerenje roditeljskoga ponašanja	Internalizirani problemi	Eksternalizirani problemi
1. Emocionalnost OTAC	-,11	-,15*
2. Emocionalnost MAJKA	-,13*	-,25*
3. Psihološka kontrola OTAC	-,12	,18*
4. Psihološka kontrola MAJKA	,23*	,39*
5. Bihevioralna kontrola OTAC	,05	-,01*
6. Bihevioralna kontrola MAJKA	-,05	-,15*

* $p < ,05$

Iz Tablice 3, u kojoj su prikazane korelacije između dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema i varijabli roditeljskoga ponašanja, utvrđene su značajne korelacije između dječjih internaliziranih problema i procjene majčine emocionalnosti ($r = -,13$, $p < ,05$) i majčine psihološke kontrole ($r = ,23$, $p < ,05$). Rezultati pokazuju da djeca koja doživljavaju da im majke pružaju manje prihvaćanja, podrške i topline te ih više psihološki kontroliraju imaju i više internaliziranih problema. Nadalje, kod dječjih eksternaliziranih problema utvrđena je značajna korelacija s procjenom očeve emocionalnosti ($r = -,15$, $p < ,05$) i majčine emocionalnosti ($r = -,25$, $p < ,05$), zatim psihološke kontrole od strane oca ($r = ,18$, $p < ,05$) i majke ($r = ,39$, $p < ,05$) te majčine bihevioralne kontrole ($r = -,15$, $p < ,05$). Dobiveni rezultati pokazuju da djeca koja doživljavaju manje prihvaćanja i više psihološke kontrole od oca i majke te manje bihevioralne kontrole od majke imaju više eksternaliziranih problema. U ukupnom uzorku djece (N=267) utvrđena je visoka povezanost između mjera internaliziranih i eksternaliziranih problema ($r = 0,46$, $p < ,05$), što je u skladu s podacima velikoga broja drugih istraživanja s istim mjernim instrumentom (Achenbach i McConaughy, 1997.; Loeber i sur., 1998.; Stevens i sur., 2005.; Caron i sur., 2006.; Macuka, 2007.).

Iz prethodnih analiza rezultata (Tablica 2) može se uočiti da se dječaci i djevojčice značajno razlikuju u nekoliko ispitivanih varijabli (eksternaliziranim problemima, procjenama emocionalnosti od strane majke i psihološke kontrole od strane oca i majke). Stoga su izračunane zasebne korelacijske matrice za uzorak dječaka i djevojčica (Tablica 4 i Tablica 5).

Kada se zasebno koreliraju varijable na poduzorcima dječaka i djevojčica, dobiveni su ponešto drugačiji odnosi među ispitivanim varijablama. Internalizirani problemi kod dječaka značajno koreliraju samo s procjenama očeve psihološke kon-

trole ($r=,19, p<,05$), a kod djevojčica s procjenama očeve ($r=-,24, p<,05$) i majčine emocionalnosti ($r=-,19, p<,05$), te psihološke ($r=,34, p<,05$) i bihevioralne ($r=-,19, p<,05$) kontrole majke. Eksternalizirani problemi kod dječaka značajno koreliraju s očevom ($r=,24, p<,05$) i majčinom ($r=,38, p<,05$) psihološkom kontrolom, a kod djevojčica s očevom ($r=-,24, p<,05$) i majčinom emocionalnošću ($r=-,30, p<,05$) te majčinom psihološkom ($r=,40, p<,05$) i bihevioralnom ($r=-,18, p<,05$) kontrolom dječjega ponašanja. Utvrđena je visoka povezanost između mjera internaliziranih i eksternaliziranih problema u uzorku dječaka ($r=0,44, p<,05$) i djevojčica ($r=0,52, p<,05$).

Procjene djeteta	Internalizirani problemi		Eksternalizirani problemi	
	Dječaci	Djevojčice	Dječaci	Djevojčice
1. Emocionalnost OTAC	,05	-,24*	-,04	-,24*
2. Emocionalnost MAJKA	-,02	-,19*	-,18	-,30*
3. Psihološka kontrola OTAC	,19*	,13	,24*	,07
4. Psihološka kontrola MAJKA	,17	,34*	,38*	,40*
5. Bihevioralna kontrola OTAC	,11	-,01	,01	-,00
6. Bihevioralna kontrola MAJKA	,08	-,19*	-,13	-,18*

* $p<,05$

TABLICA 4
Korelacije između dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema i varijabli roditeljskoga ponašanja na uzorku dječaka ($N=119$) i uzorku djevojčica ($N=148$)

Ovim istraživanjem htjelo se utvrditi zasebne doprinose majčina i očeva roditeljskoga ponašanja procijenjenog od strane djece u objašnjenju njihovih internaliziranih i eksternaliziranih problema. Zbog toga je upotrijebljena hijerarhijska regresijska analiza kojom se može pratiti jedinstven doprinos svake od ispitivanih varijabli objašnjenju ukupne varijance dječjih problema.

Prvi blok varijabli u hijerarhijskoj regresijskoj analizi, gdje su internalizirani i eksternalizirani dječji problemi, kriterijsku varijablu čini varijabla spol djeteta. Drugi blok varijabli čine varijable roditeljskoga ponašanja majke percipirane od strane djeteta (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola majke). Treći blok čine varijable roditeljskoga ponašanja oca percipirane od strane djeteta (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola oca). Kada se odredi poredak nezavisnih varijabli, prednost hijerarhijske analize jest mogućnost definiranja zasebnog udjela određenog prediktora ili skupa prediktorskih varijabli objašnjenju varijance kriterija. Poredak prediktora utvrđuje se s obzirom na njihov vremenski ili logički prioritet. Nakon svakoga dodavanja varijabli određuje se koeficijent multiple determinacije te se tako dobiva cjelovit pregled odnosa roditeljskoga ponašanja majki i očeva i dječjih problema prilagodbe, kao i nezavisan doprinos očeva ponašanja objašnjenju varijanci dječjih problema pošto se kontrolira utjecaj doprinosa majčina roditeljskoga ponašanja.

➔ TABLICA 5
Rezultati hijerarhijske
regresijske analize
(kriterijska varijabla:
internalizirani dječji
problemi)

Prediktori	Internalizirani problemi		
	Beta	ΔR^2	R^2
1. Spol djeteta spol	0,104 (0,126)		0,011
2. Roditeljsko ponašanje majke emocionalnost – majka	0,091 (0,036)		
psihološka kontrola – majka	0,262*(0,199*)	0,076*	0,087
bihevioralna kontrola – majka	0,034 (0,040)		
3. Roditeljsko ponašanje oca emocionalnost – otac	-0,111 (-0,111)		
psihološka kontrola – otac	0,098 (0,098)	0,014	0,101
bihevioralna kontrola – otac	0,119 (0,119)		

* $p < ,01$

Napomena: ΔR^2 =doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenom varijanci; R^2 = ukupni doprinos prediktora objašnjenom varijanci; () = vrijednosti beta-koeficijenta u zadnjem koraku HRA

➔ TABLICA 6
Rezultati hijerarhijske
regresijske analize
(kriterijska varijabla:
eksternalizirani dječji
problemi)

Prediktori	Eksternalizirani problemi		
	Beta	ΔR^2	R^2
1. Spol djeteta spol	0,118 (-0,030)		0,014
2. Roditeljsko ponašanje majke emocionalnost – majka	-0,196*(-0,174*)		
psihološka kontrola – majka	0,368*(0,356*)	0,184*	0,198
bihevioralna kontrola – majka	0,018 (-0,012)		
3. Roditeljsko ponašanje oca emocionalnost – otac	-0,043 (-0,043)		
psihološka kontrola – otac	0,008 (0,008)	0,003	0,200
bihevioralna kontrola – otac	0,058 (0,058)		

* $p < ,01$

Napomena: ΔR^2 =doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenom varijanci; R^2 = ukupni doprinos prediktora objašnjenom varijanci; () = vrijednosti beta-koeficijenta u zadnjem koraku HRA

U Tablici 5 i 6 prikazani su rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza za dječje internalizirane i eksternalizirane probleme kao kriterijske varijable te spola djeteta, dječjih procjena roditeljskoga ponašanja majke i roditeljskoga ponašanja oca kao zasebni blokovi prediktorskih varijabli.

Kod dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema nije utvrđen značajan doprinos varijable djetetova spola. Nakon kontrole varijable djetetova spola, drugi blok varijabli činile su varijable dječjih procjena majčina roditeljskoga ponašanja koje značajno povećavaju proporciju objašnjene vari-

jance i u slučaju internaliziranih i eksternaliziranih problema. Varijable majčina roditeljskoga ponašanja uvrštene nakon varijable djetetova spola značajno pridonose objašnjenju varijance dječjih internaliziranih problema od dodatnih 7,6% ($\Delta R^2 = ,076$). Pritom je utvrđen značajan samostalan doprinos varijable majčine psihološke kontrole ($\beta = ,262$, $p < ,01$), a rezultat pokazuje da djeca koja doživljavaju veću psihološku kontrolu od svojih majki imaju i više internaliziranih problema. Kod eksternaliziranih dječjih problema majčino roditeljsko ponašanje objašnjava dodatnih 18,4% varijance ($\Delta R^2 = ,184$). Pritom majčina emocionalnost ($\beta = -,196$, $p < ,01$) i psihološka kontrola ($\beta = ,368$, $p < ,01$) značajno pridonose objašnjenju eksternaliziranih problema, a rezultat pokazuje kako djeca koja doživljavaju da ih majke manje prihvaćaju i podržavaju te ih više psihološki kontroliraju imaju više eksternaliziranih problema.

Dječja percepcija očeva roditeljskoga ponašanja ne pridonosi značajno objašnjenju varijance internaliziranih problema ni eksternaliziranih problema kad se prethodno kontrolira utjecaj roditeljskoga ponašanja majke. Iako korelacije (Tablica 4) na poduzorcima dječaka i djevojčica daju naslutiti kako je psihološka kontrola očeva važnija za dječake, a psihološka kontrola majke za djevojčice, provedene zasebne hijerarhijske regresijske analize na poduzorcima dječaka i djevojčica to ne potvrđuju. U tim zasebnim analizama psihološka kontrola majke predstavlja dominantan prediktor internaliziranih i eksternaliziranih problema kod dječaka i djevojčica.

Završna regresijska jednadžba pokazuje da je ovim skupom prediktorskih varijabli (spol djeteta, roditeljsko ponašanje majke i roditeljsko ponašanje oca) moguće objasniti 10% varijance dječjih internaliziranih problema i 20% varijance dječjih eksternaliziranih problema.

RASPRAVA

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati zasebne doprinose dječjih procjena majčina i očeva roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema te procijeniti njihovu relativnu važnost, tj. koje ponašanje više pridonosi objašnjenju dječjih problema. Djeca su procjenjivala razinu svojih problema internaliziranog i eksternaliziranog tipa te odgojne postupke svojih roditelja, i to zasebno majčinih i očevih.

Prije analize glavnoga problema ovog istraživanja provjereno je u kakvu su odnosu dječji internalizirani i eksternalizirani problemi te je utvrđena njihova značajna povezanost. Ovaj podatak govori nam kako djeca koja imaju više internaliziranih problema imaju i više eksternaliziranih problema. Achenbach i Rescorla (2001.) navode prosječnu korelaciju između dje-

čjih internaliziranih i eksternaliziranih problema od 0,53. Slični podaci dobiveni su i u drugim istraživanjima (Achenbach i McConaughy, 1997.; Brajša-Žganec, 2002.; Loeber i sur., 1998.; Stevens i sur., 2005.; Caron i sur., 2006.; Macuka, 2007.). Komorbidnost je vrlo česta pojava kada je riječ o problemima u djetinjstvu i adolescenciji. Na primjer, longitudinalno istraživanje autora Jessora (1998.) pokazuje kako između 19 i 25% dječaka u dobi od 7 do 14 godina ima više od 4 komorbidna poremećaja i da se taj broj povećava u funkciji dobi. Rezultati epidemioloških istraživanja pokazuju i da je u psihopatologiji djetinjstva i adolescencije komorbidnost češće pravilo nego iznimka.

U ovom istraživanju ispitane su i razlike u zastupljenosti specifičnih problema između dječaka i djevojčica te je utvrđeno kako dječaci imaju značajno više eksternaliziranih problema od djevojčica, ali razlike u zastupljenosti internaliziranih problema kod djece različita spola nisu utvrđene. I druga istraživanja potvrđuju višu zastupljenost eksternaliziranih problema kod dječaka. Dječaci u raznim kulturama iskazuju više impulzivnosti i drugih nekontroliranih ponašanja prema van nego djevojčice (Brajša-Žganec, 2002.; Achenbach i Rescorla, 2001.; Mash i Barkley, 2003.). Iako se spolne razlike u istraživanjima uglavnom konzistentno utvrđuju (eksternalizirani problemi su više zastupljeni kod dječaka, a internalizirani kod djevojčica), njihovo značenje nije dobro objašnjeno. Na primjer, teško je odrediti jesu li opažene spolne razlike dobivene zbog trenutanih definicija poremećaja ili zbog razlika u samoj ekspresiji poremećaja (npr. direktna agresija nasuprot indirektnoj agresiji). Mehanizmi i uzroci spolnih razlika različiti su za različite poremećaje i za iste poremećaje u različitoj dobi, što dodatno otežava razumijevanje simptomatologije s obzirom na djetetov spol.

U dosadašnjim istraživanjima postoji dosta nekonzistentnosti da li se majke i očevi različito ponašaju prema djeci različita spola. U ovom istraživanju provjereno je kako dječaci i djevojčice doživljavaju specifične roditeljske postupke svojih majki i očeva. Stoga su provjerene razlike u dječjim procjenama ponašanja majki i očeva na dimenzijama roditeljskoga ponašanja. Utvrđeno je kako djevojčice doživljavaju više majčina prihvaćanja i podrške, a dječaci više psihološke kontrole oca i majke u odnosu na djevojčice. U istraživanjima se uglavnom ne dobivaju konzistentne razlike između djetetova spola i roditeljskoga ponašanja, pa se često te razlike i ne komentiraju. Djetetov je spol važna odrednica roditeljskoga ponašanja, jer se majke i očevi uglavnom različito odnose prema djeci različita spola. Istraživanje autorice Keresteš (1999.) u Hrvatskoj pokazuje kako očevi i majke više kontroliraju mušku djecu nego žensku – i psihološki i bihevioralno – ali kako pri-

tom pokazuju jednako prihvaćanje muške i ženske djece. Nadalje, u istraživanju Ivane Macuke (2007.) utvrđeno je kako dječaci doživljavaju više psihološke kontrole od oca i majke u odnosu na djevojčice, a s druge strane djevojčice doživljavaju više bihevioralne kontrole od oca i majke u odnosu na dječake.

Istraživanja pokazuju kako se majke i očevi razlikuju i u količini uključenosti u odgoj djeteta i u dominantnim aktivnostima u odnosu s djetetom. Tako su majke više uključene u odgoj djece i češće razgovaraju s njima, dok se očevi češće igraju s djecom. Interakcije djeteta i majke češće su i više su ispunjene bliskošću, razgovorom i usmjeravanjem. Općenito dobivene razlike u roditeljskom ponašanju prema djeci različita spola često se tumače u okvirima teorija socijalizacije. Autori Youniss i Smollar (1985.) smatraju kako kćeri doživljavaju očeve kao autoritativne figure od kojih dobivaju pravila kako se trebaju ponašati, dok njihov odnos s majkom karakterizira kombinacija i autoriteta i intimnosti. Istraživanje Kostermana i suradnika (2004.; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) pokazuje kako se majke jednako ponašaju, a očevi drugačije prema djeci različita spola. Oni navode kako je odnos djeteta s majkom podjednak i za dječake i za djevojčice, dok se odnos djeteta s ocem razlikuje ovisno o djetetovu spolu. Odnosno, otac se različito odnosi prema dječacima i djevojčicama. Stoga ovi autori smatraju kako su razlike u socijalizaciji dječaka i djevojčica posljedica upravo odnosa s ocem.

Iz tablice korelacija (Tablica 3) može se vidjeti specifičan odnos dimenzija roditeljskoga ponašanja i dječjih problema. Na cijelom uzorku ispitanika dobivene su značajne povezanosti internaliziranih problema i dječjih procjena majčine emocionalnosti i psihološke kontrole. Utvrđeno je da djeca koja doživljavaju manje prihvaćanja i više psihološkoga kontroliranja od majke imaju više internaliziranih problema. Nadalje, dobivene su značajne povezanosti dječjih eksternaliziranih problema i procjene emocionalnosti oca i majke te psihološke kontrole oca i majke i bihevioralne kontrole majke. Odnosno, percepcija većeg odbacivanja, neprihvaćanja i psihološke kontrole od oba roditelja te manjeg majčinog nadziranja ponašanja djeteta pokazalo se povezanim s dječjim eksternaliziranim problemima.

Kad je riječ o podijeljenim uzorcima djevojčica i dječaka (Tablica 4), varijable roditeljskoga ponašanja ponešto su drugačije povezane s dječjim problemima. U uzorku dječaka s internaliziranim problemima značajno je povezana psihološka kontrola oca, dječaci koji doživljavaju da ih očevi više psihološki kontroliraju imaju i više internaliziranih problema. S eksternaliziranim problemima kod dječaka značajno koreliraju varijable psihološke kontrole oca i majke. Odnosno, dječaci

koji procjenjuju više psihološke kontrole od oca i majke imaju više eksternaliziranih problema. U uzorku djevojčica s internaliziranim i eksternaliziranim problemima značajno koreliraju varijable majčine i očeve emocionalnosti te majčine psihološke i bihevioralne kontrole. Odnosno, više internaliziranih i eksternaliziranih problema imaju djevojčice koje su svoje očeve i majke procijenile sklonijima neprihvatanju i odbacivanju, a svoje majke sklonijima većoj psihološkoj i manjoj bihevioralnoj kontroli.

Hijerarhijska regresijska analiza pokazuje ponešto drugačiju važnost pojedinih dimenzija roditeljskoga ponašanja očeva i majki u predikciji dječjih problema. Ovom analizom provjeren je doprinos skupa varijabli i nezavisan doprinos pojedinih prediktora u objašnjenju dječjih problema (djetetov spol, dimenzije roditeljskoga ponašanja majki i očeva). Djetetov spol nije se pokazao značajnim prediktorom ni dječjih internaliziranih ni eksternaliziranih problema. Daljnje testiranje odnosilo se na utvrđivanje zasebnih doprinosa dimenzija majčina i očeva roditeljskoga ponašanja (emocionalnost, psihološka i bihevioralna kontrola) objašnjenju dječjih problema. Pritom je utvrđen značajan doprinos samo dječje procjene majčina roditeljskoga ponašanja objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. Prema dobivenim podacima može se reći kako je majčina psihološka kontrola najznačajniji prediktor dječjih internaliziranih problema. Također, psihološka kontrola značajno pridonosi i objašnjenju dječjih eksternaliziranih problema pored majčine emocionalnosti. Odnosno, djeca koja procjenjuju da ih majke više psihološki kontroliraju imaju više simptoma internaliziranoga i eksternaliziranoga tipa te djeca koja procjenjuju lošiji emocionalni odnos s majkom imaju više problema eksternaliziranoga tipa. Psihološka kontrola uključuje prisiljavanje, umanjivanje važnosti samostalnoga donošenja odluka kod djeteta i emocionalno manipuliranje djetetom. Psihološko kontroliranje djeteta od strane roditelja smatra se štetnim za dječji razvoj te se u nizu istraživanja pokazalo prediktivnim u objašnjenju dječjih internaliziranih i eksternaliziranih problema (Barber i sur., 1994.; Barber, 1996.; Pettit i sur., 2001.; Macuka, 2007.). Istraživanje Caron i suradnika (2006.) pokazuje kako je visoka razina psihološke kontrole povezana s visokom razinom eksternaliziranih problema kod djece jedino kada je prihvaćanje u odnosu djeteta – roditelj nisko. Odnosno, eksternalizirani problemi pojaviti će se kod djece kada postoji visoko psihološko nadziranje djeteta, ali jedino u situacijama kada odnos djeteta s roditeljem nije ispunjen bliskošću, toplinom i prihvaćanjem.

U ovom istraživanju utvrđeno je kako dječje eksternalizirane probleme značajno objašnjava dječja percepcija majčine emocionalnosti, odnosno djeca koja doživljavaju manje

prihvatanja i više odbacivanja od strane majke imaju više eksternaliziranih problema. Emocionalnost je dimenzija roditeljskoga ponašanja koja uključuje prihvatanje, pružanje podrške, pokazivanje topline i pozitivnih emocija u odnosu s djetetom. O povezanosti manjka prihvatanja i podrške s neadaptivnim razvojnim ishodima kod djece, poput povlačenja, agresije i poremećaja pažnje, postoje empirijski dokazi (prema Cummings i sur., 2000.). Istraživanje Stevensa i suradnika (2005.) pokazuje kako je roditeljska podrška snažno povezana s internaliziranim problemima, odnosno adolescenti koji su procijenili kako im majke i očevi pružaju manje podrške imaju i više internaliziranih problema. Istraživanje provedeno u Hrvatskoj (Vulić-Prtorić, 2002.) pokazuje kako različiti aspekti obiteljskih interakcija značajno pridonose objašnjenju psihopatoloških simptoma u djece, odnosno to istraživanje pokazuje kako su svi aspekti internaliziranih (depresivnost, anksioznost, somatizacija) i eksternaliziranih (agresivnost) problema najznačajnije povezani s percepcijom odbacivanja od oca i majke. U prilog dobivenim rezultatima ovog istraživanja idu i rezultati istraživanja G. Keresteš (1999.), gdje se također navodi kako su djeca psihološki kontrolirajućih roditelja agresivnija od djece roditelja koji djetetu omogućuju psihološku autonomiju. S dječjim agresivnim ponašanjem u njezinom istraživanju također je značajno povezano jedino roditeljsko ponašanje majke te, kao u ovom istraživanju, majčino odbacivanje i majčina psihološka kontrola.

Kada se kontrolira utjecaj majčina roditeljskoga ponašanja, roditeljsko ponašanje oca ne pokazuje značajan doprinos u objašnjenju dječjih problema. Odnosno, rezultati utvrđeni u ovom istraživanju pokazuju kako dimenzije roditeljskoga ponašanja majki u većoj mjeri pridonose objašnjenju dječjih problema prilagodbe od dimenzija roditeljskoga ponašanja očeva. Zadanom skupom prediktorskih varijabli može se objasniti i veći postotak varijance dječjih eksternaliziranih problema nego internaliziranih problema. Točnije, objašnjeno je 10,1% varijance dječjih internaliziranih problema i 20% varijance dječjih eksternaliziranih problema. I druga istraživanja navode kako su relacije roditeljskoga ponašanja i dječjih eksternaliziranih problema jače nego relacije roditeljskoga ponašanja i dječjih internaliziranih problema (Reitz i sur., 2006.).

Roditeljski utjecaj vrlo je važan u dječjem razvoju, pa brojna istraživanja potvrđuju vezu roditeljskih odgojnih postupaka i djetetovih razvojnih rezultata. O štetnosti utjecaja povećane majčine psihološke kontrole i majčina odbacivanja, kako ga vide djeca, na razvoj specifičnih dječjih problema svjedoče rezultati ovog istraživanja. Odnosno, dječja percepcija psihološke kontrole majke pokazala se vrlo prediktivnom za razvoj i internaliziranih i eksternaliziranih problema, a percepcija

majčina odbacivanja za razvoj eksternaliziranih dječjih problema. Ovaj podatak govori kako je percepcija vlastite autonomije kod djece u ranoj adolescenciji izrazito važna u regulaciji njihovih emocija i ponašanja, a percepcija roditeljskoga prihvaćanja i pružanja podrške u regulaciji adekvatnoga dječjeg ponašanja. Odnosno, period rane adolescencije obilježava intenzivno uspostavljanje neovisnoga psihološkog identiteta, pa je podrška procesu individuacije vrlo važna. Dobiiveni rezultati ovog istraživanja pokazuju kako su prema dječjim procjenama roditeljski postupci majke važniji, tj. u većoj mjeri pridonose objašnjenju dječjih problema od roditeljskih postupaka očeva, pa se stoga otvaraju dodatna pitanja: jesu li u Hrvatskoj majke još uvijek više uključene u odgoj djece te je stoga i njihov utjecaj na djecu općenito veći ili uz očevo bavljenje djetetom majke ipak imaju značajniji utjecaj (kako je pokazalo ovo istraživanje). Treba naglasiti kako dobiveni rezultati ovog istraživanja mogu biti korisne smjernice za daljnja istraživanja na ovom području. Istraživanje je provedeno na nekliničkom uzorku, a ne među djecom koja dolaze po pomoć zbog izraženih problema. Stoga bi bilo zanimljivo provjeriti razliku između kliničkog i slučajnog uzorka djece u navedenim problemima i relacijama tih problema s procjenama roditeljskoga ponašanja. Uz to, u ovom istraživanju analize rezultata temeljile su se na ispitivanju korelacijskih odnosa, pa se ne mogu izvoditi zaključci o kauzalnom odnosu mjerenih varijabli. Ograničenje ovog istraživanja jest i mjerenje roditeljskoga ponašanja, odnosno ovdje je analizirana samo dječja percepcija ponašanja roditelja, što se ne može uzeti kao točna mjera roditeljskoga ponašanja, ali je zasigurno važna kad je riječ o predikciji vlastitih problema, jer djeca procjenjuju kako se ona osjećaju i kako doživljavaju svoj odnos s roditeljima. Međutim, kada procjenjujemo utjecaj roditeljskoga ponašanja na dijete, prikladno je iskoristiti i informacije iz različitih izvora da bi se dobili što objektivniji pokazatelji roditeljskih postupaka. Na primjer, mogu se upotrijebiti procjene i roditelja i djece ili provesti sustavno opažanje obitelji u stvarnim uvjetima. Važno je naglasiti kako se dječji problemi mogu promatrati kao posljedica i kao uzrok roditeljskoga ponašanja, što dodatno otežava operacionalizaciju odnosa roditelj – dijete i obuhvaća dublji metodološki problem ovakvih istraživanja.

LITERATURA

Achenbach, T. M., McConaughy, S. H. (1997.), *Empirically Based Assessment of Child and Adolescent Psychopathology: Practical Applications*, London, SAGE Publications.

Achenbach, T. M., Rescorla, L. A. (2001.), *Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*, Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.

Američka psihijatrijska udruga (1996.), *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje* (četvrto izdanje), međunarodna verzija, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Barber, B. K. (1996.), Parental psychological control: Revisiting a neglected construct, *Child Development*, 67: 3296-3319.

Barber, B. K., Olsen, J. E., Shagle, S. C. (1994.), Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors, *Child Development*, 65: 1120-1136.

Bean, R. A., Bush, K. R., McKenry, P. C., Wilson, S. M. (2003.), The impact of parental support, behavioral control, and psychological control on academic achievement and self-esteem of African American and European American adolescents, *Journal of Adolescent Research*, 18 (5): 523-541.

Belsky, J. (1984.), The determinants of parenting: A process model, *Child Development*, 55: 83-96.

Brajša-Žganec, A. (2002.), *Roditeljske metaemocije i socijalno-emocionalni razvoj djece*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

Caron, A., Weiss, B., Harris, V., Catron, T. (2006.), Parenting behaviour dimensions and child psychopathology: Specificity, task dependency, and interactive relations, *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35 (1): 34-45.

Carr, A. (1999.), *Child and Adolescent Clinical Psychology, a Contextual Approach*, London, New York: Routledge.

Cummings, E. M., Davies, P. T., Campbell, S. B. (2000.), *Developmental Psychopathology and Family Process, Theory, Research and Clinical Implications*, New York, London: The Guilford Press.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.

Glavak, R., Kuterovac Jagodić, G., Sakoman, S. (2003.), Perceived parental acceptance-rejection, family-related factors and socio-economic status of families of adolescent heroin addicts, *Croatian Medical Journal*, 44 (2): 199-206.

Gray, M. R., Steinberg, L. (1999.), Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multidimensional construct, *Journal of Marriage and the Family*, 61: 574-587.

Herman, M. R., Dornbuch, S. M., Herron, M. C., Herting, J. R. (1997.), The influence of family regulation, connection, and psychological autonomy on six measures of adolescent functioning, *Journal of Adolescent Research*, 12: 34-67.

Jessor, R. (1998.), *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*, Cambridge: University Press.

Keresteš, G. (1999.), *Agresivno i prosocijalno ponašanje školske djece u kontekstu ratnih zbivanja: provjera posredujućeg utjecaja roditeljskog ponašanja*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Kuterovac-Jagodić, G., Keresteš, G. (1997.), Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults, *Društvena istraživanja*, 6 (4-5): 477-491.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1179-1202

MACUKA, I.:
ULOGA DJEČJE...

Loeber, R., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B. (1998.), Multiple risk factors for multiproblem boys: Co-occurrence of delinquency, substance use, attention deficit, conduct problems, physical aggression, covert behavior, depressed mood and shy/withdrawn behavior. U: R. Jessor (ur.), *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior* (str. 90-149), Cambridge, University Press.

Macuka, I. (2007.), *Uloga determinanti roditeljskog ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema u djece*, Magistarski rad, Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Martin, C. A., Colbert, K. K. (1997.), *Parenting – A Life Span Perspective*, New York: McGraw-Hill.

Mash, E. J., Barkley, R. A. (2003.), *Child Psychopathology*, Second Edition, New York, London: The Guilford Press.

Patterson, G. R. (1982.), *Coercive Family Process*, Eugene: Castalia.

Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E., Criss, M. M. (2001.), Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence, *Child Development*, 72 (2): 583-598.

Reitz, E., Dekovic, M., Meijer, A. M. (2006.), Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence: Child behavior as moderator and predictor, *Journal of Adolescence*, 29 (3): 419-436.

Rutter, M. (2000.), Psychosocial influences: Critiques, findings, and research models, *Development and Psychopathology*, 12: 375-405.

Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A. M., Pels, T. V. M., Crijnen, A. A. M. (2005.), Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40: 1003-1011.

Stolz, H. E., Barber, B. K. (2005.), Toward disentangling fathering and mothering: An assessment of relative importance, *Journal of Marriage and Family*, 67: 1076-1092.

Vulić-Prtorić, A. (2002.), Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata, *Suvremena psihologija*, 5: 31-51.

Vulić-Prtorić, A. (2004.), *Depresivnost u djece i adolescenata*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Wenar, C. (2003.), *Razvojna psihopatologija i psihijatrija od dojenačke dobi do adolescencije*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Youniss, J., Smollar, J. (1985), *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*, Chicago: University of Chicago Press.

Zahn-Waxler, C., Klimes-Dougan, B., Slattery, M. J. (2000.), Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls and progress in understanding the development of anxiety and depression, *Development and Psychopathology*, 12: 443-466.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1179-1202

MACUKA, I.:
ULOGA DJEČJE...

The Role of Children's Perception of Parental Behavior in Explaining Internalizing and Externalizing Problems

Ivana MACUKA
University of Zadar, Zadar

The purpose of this study was to investigate the role of children's perceptions of mother's and father's parental behavior in explaining specific psychopathological problems among children in early adolescence. Children reported mother's and father's parental behavior by filling the Children's Reports of Parental Behavior Inventory (CRPBI-57, Keresteš, 1999). Their psychopathological problems were assessed by Youth Self-Report (YSR, Achenbach and Rescorla, 2001). This research shows that children's perception of parental behavior, to a large extent, is tied to children's externalized problems, rather than internalized ones. Meanwhile, a mother's psychological control has been shown to be the most significant dimension of parental behavior in predicting both types of children's problems. A child's development is adversely affected by subjective experience of control, that is, a mother's psychological control, which is associated with the internalization and externalization of problems in children. Also, children's perception of mother's low emotionality predicts children's externalizing problems. These results show that children's perception of mother's psychological control turned out to be the most significant dimension of parental behavior in prediction of both types of children's problems, and these figures show that the perception of personal autonomy among children, especially by the mother, in the early adolescence period, is extremely important in the regulation of emotions and behaviour.

Key words: internalizing and externalizing problems, mother's and father's parental behavior, early adolescence

Kindliche Wahrnehmung des elterlichen Verhaltens und ihr Beitrag zur Erklärung internalisierter und externalisierter Probleme

Ivana MACUKA
Universität Zadar, Zadar

Mit der vorliegenden Untersuchung sollte hauptsächlich geprüft werden, inwiefern die kindliche Wahrnehmung des elterlichen Auftretens von Müttern und Vätern bei der Erklärung spezifischer psychopathologischer Probleme unter Kindern der Frühadoleszenz zum Tragen kommt. Zur

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 6 (98),
STR. 1179-1202

MACUKA, I.:
ULOGA DJEČJE...

Einschätzung des elterlichen Verhaltens beantworteten die an einer Umfrage teilnehmenden Kinder einen Fragebogen zur Ermittlung elterlichen Verhaltens (CRPBI-57; Keresteš, 1999). Ihre eigenen Probleme sollten sie anhand einer Skala für Jugendliche zur Einschätzung des eigenen Verhaltens (YSR; Achenbach und Rescorla, 2001) festhalten. Die Untersuchung zeigt, dass die Wahrnehmung des elterlichen Verhaltens bei Kindern eher externalisierte als internalisierte Probleme zu erklären vermag. Des Weiteren gilt es hervorzuheben, dass bei der Prädiktion psychopathologischer Probleme bei Kindern dem elterlichen Auftreten der Mutter eine größere Bedeutung zukommt als dem elterlichen Auftreten des Vaters. Das subjektive Erleben der mütterlichen psychologischen Kontrolle, die mit internalisierten und externalisierten Problemen bei Kindern in direktem Zusammenhang steht, wirkt sich schädigend auf die Entwicklung des Kindes aus. Als gleichermaßen prädiktiv bei der Erklärung externalisierter Probleme bei Kindern erweist sich die Wahrnehmung mütterlicher Ablehnung und Inakzeptanz. Die vorliegenden Ergebnisse machen deutlich, dass die kindlich wahrgenommene psychologische Kontrolle vonseiten der Mutter die bedeutendste Dimension elterlichen Verhaltens bei der Prädiktion der beiden genannten Probleme darstellt. Des Weiteren wird klar, dass für Kinder in der Frühadoleszenz die Wahrnehmung der eigenen Autonomie, zumal bezüglich der Mutter, von ausnehmend großer Wichtigkeit ist, um Emotionen und Verhalten in Einklang bringen zu können.

Schlüsselbegriffe: Internalisierte und externalisierte Probleme, elterliches Auftreten von Müttern und Vätern, Frühadoleszenz